Op een riddermatige hofstede geboren in een landelijke streek, waar de horigheid nog zowat in de volkszeden leefde, uit een geslacht van hereboeren met regentenallures, zoon van een mislukte dorpsburgemeester, die in de handel ging, en een moeder van Frans-Vlaamse herkomst, is Herman Schaepman groot geworden in een sector, waar de ethnologische en maatschappelijke klassen elkaar overlapten. Hij was even beginselvast provinciaal als cosmopoliet, even vertrouwd met het volk als thuis in salons. Hij was een tere zoon voor zijn romantisch-vrome moeder, koesterde heel zijn leven velerlei oprechte vriendschappen voor katholieken en niet- katholieken, zachte genegenheden voor de kinderen van enkele vrienden en vaderlijke gevoelens voor zijn meeste oud-leerlingen. Scherp verstand, vlotheid van reageren, meesterschap over het woord, gevoeligheid, vaak verhuld onder luidruchtige bonhomie, onuitputtelijkheid van veel-weten en een moed boven menselijk opzicht, vormen de naar buiten blijkende trekken van zijn gang- baar-geworden portret en dat het hem ook in hoofdzaak gaaf weergeeft, waarborgen exacte gegevens.

Hij behoudt overigens ook zijn geheimen. Jan Romein heeft op Schaepmans portret, naar hij zegt, niets kunnen terugvinden van het bij alle rhetorica waarlijk dichterlijke gemoed, de bij alle bonkigheid lenige geest en het bij alle vluchtigheid van studeren veelzijdig intellect. Asselbergs peilde zijn blik en constateerde: „Hij zag vooruit en was dus eenzaam in zijn
ziel.'' Aldus het slotwoord van een rede, waarin deze moderne letterkundige vijftig jaar na Schaepmans sterven te Rome ook de dichter in hem zocht te tekenen als de geroepen vertegenwoordiger van de roomsen in hun deel-uitmaken van het Nederlandse volk. Te gemakkelijk misschien zien wij in de dichter de ongecompliceerde hoornblazer van de strijdende kerk. Er was ook nooit stilte om hem heen. Een geslacht, dat van de dichter de ascese der ingetogenheid eiste en met hem wilde wenen om bloemen in de knop gebroken, stopte de oren dicht voor Schaepmans maatvast gejubel over historie, glorie en victorie. Zo leek de man, die door Jacob van Lennep was ingehaald met de juichkreet, dat Vondel heropgestaan was, niet meer dan een verzensmid, door Kloos radicaal van de Parnas gebannen en door Fre- derik van Eeden onsterfelijk belachelijk gemaakt. De dichter Schaepman was lang gestorven vóór zijn toch al vrij vroege lichamelijke dood, weloverwogen verlaten, ook door de jongere geloofsgenoten, en bijna iedereen negeerde zijn proza, dat nóg als een man op ons afkomt. Is er dieper eenzaamheid denkbaar dan na korte dichterroem in levenden lijve gebannen te worden naar het achterhuis, waar de ulevellen verpakt worden?

Heeft de dichter in Schaepman maar kort gebloeid, de geleerde in hem is nooit tot volle wasdom gekomen. Hij was een geleerde, een intellect van de eerste rang, al maakten zijn onstuimig temperament en de rapheid, waarmee hij een vaardige intuïtie volgde, hem wel ongeschikt voor het beroep van de man van wetenschap. Maar hoe ook geneigd tot doorslaan bij lof en bij blaam, hij had in zijn geweten de intellectuele eerlijkheid, die de waarheid moet zeggen, al schijnt zij ons betoog te verzwakken of te ruïneren. In de beoefening van de wetenschap had hij niets van de lieden, die de waarheid te lief hebben om haar bloot aan de openbaarheid prijs te geven en die haar daarom soms behoedzaam door haar tegendeel vervangen, alles tot meerdere eer van kerk en vaderland.

De moed tot het zeggen van harde waarheden heeft hem bovenal tot de grote emancipator gemaakt, de vrijbuiter-voor- trekker van een zich omhoogworstelend volksdeel, waarin de artistieke potenties uiteraard vroeger tot werkelijkheden werden dan de wetenschappelijke, die langer training in kille critiek vereisen, ook de moeizame verwerving van een bibliografische techniek en de geconcentreerde vlijt van de nooit ontmoedigde boekenverslinder. Het mirakel is, dat de rusteloze Schaepman, reizend en trekkend van Noord naar Zuid in ons land, door België, Frankrijk, Duitsland en Italië, als een omnibusdienst elke week Rijsenburg en Den Haag verbindend, telkens afgeleid door occasionele spreekbeurten, journalistieke plichten, polemie
ken, vergaderingen, conferenties, diners, tussen het bestuderen van de parlementaire paperassenwinkel, het lezen van talloze kranten en het voeren van een uitgebreide correspondentie door, de tijd en de rust héé ft gevonden voor enkele opstellen van een peil als dat van die, welke toen in „De Gids'' verschenen, voor pionierswerk ten bate van het neo-Thomisme, waarover hij o.a. aan de Leuvense universiteit verhandeld heeft, en met name voor zijn polemische studie „Bolland en Petrus", geladen van inhoud en pathetisch van toon, maar degelijk gedocumenteerd en in zijn wel-gefundeerde slotsom beschamend voor de
Leidse Hegeliaan, die — zelf voor de exegese en het historisch feitenmateriaal uit de tweede hand levend — schamper onderstelde, dat Schaepman met uittreksels van anderen werkte.
Dit was te veel eer voor de katholieke gemeenschap. Schaepman stak er aanmerkelijk bovenuit. Ook was de Rijsenburger een te oorspronkelijke geest om op anderen te parasiteren en ten slotte behoorde hij tot de mensen, die moeilijk iets aan een ander kunnen overlaten, omdat zij zelf alles veel gauwer en beter kunnen, lieden dus, die niet deugen voor minister of staatssecretaris.

Intussen heeft Schaepman opvallend uitgemunt door een zeldzame belezenheid in veel talen. Hij was ook een polyglot in de practische zin en sprak zonder veel haperens voor de vuist in ten minste drie talen. Zijn vader had hem vroeg met de Duitse klassieken bekend gemaakt, zijn moeder met de Franse. De meeste seminaristen danken maar weinig in intellectuele zin aan hun ouders, doordat zij in de ontvankelijkste tijd te ver van hen af leven, maar Herman Schaepman was een Zondagskind, bevoorrecht door het bezit van zulke ouders en van zulk een ongemene vroegrijpheid. Reeds heel vroeg werd hem het boeken- verslinden tot levensgewoonte. Hij las altijd, als hij niet praatte, schreef, at of sliep, zegt Kolkman. Zo werd hij een man, die op één niveau kon denken en praten met kenners der wereldliteratuur als Potgieter en Alberdingk Thijm. Het meest lijkt hij op Busken Huet in het stelselmatig critisch bijhouden van de letteren van den dag in de grote wereldtalen, maar hij putte er niet als deze het motief uit om zijn eigen land en volk onder cynische smaad te bedelven. Wel had hij er behagen in geborneerde tegenstanders in de conversatie met zijn belezenheid te overbluffen of dood te slaan.

Overigens was de geschiedenis zijn eigenlijk vak; hij doceerde dit ook te Rijsenburg. Hij beoefende de wereldhistorie in de trant van Isaac da Costa, overzag ze met de blik van Homerus en ordende ze met een gevaarlijke gemoedsrust naar het klassiek voorbeeld van Augustinus: rechts de civitas Dei, links de civitas huius mundi.. Zijn aandacht richtte zich eenzijdig op al wat geweldig was, op de buiten-modelmensen in het goede en
in het kwade, maar hij vorste niet naar détails en trok het liefst de grote, forse lijnen. Wat wonder, dat die weleens bedenkelijk scheef kwamen te staan. Sommige van zijn portretten naderen bepaald de caricatuur, andere de onverantwoorde dithyrambe. Hoeveel raaks en weergaloos puntigs er ook te vinden is in zijn vele opstellen, in vijf bundels „Menschen en boeken" bijeengebracht, hoeveel passages er uit om allerlei redenen — niet zelden om stilistische — het citeren waard zullen blijven, van vrijwel geen enkel zou een herdruk wetenschappelijke zin hebben. Ook in de wetenschap was Schaepman de echte heraut van heilzame nieuwigheden, die de baan brak voor de aankomende specialisten : een Thomist als De Groot O.P., exegeten als Poels en Sloet, sociologen als Aalberse en Nolens.

In de politiek ligt Schaepmans ware betekenis. Geen van zijn gaven verdient zulk relief als de zelfkennis, die hem de staatkundige carrière deed kiezen. Kuyper uitgezonderd, is er na Thorbecke geen figuur van Schaepmans kaliber in ons parlement opgetreden. Een politiek genie was hij niet, maar voor het minst leek hij op een stompe toren, die, als de Rotterdamse Sint Laurens, oprijst in een vlak land. Het is denkbaar dat wij daardoor zijn grootte enigszins overschatten. Ons land leek in de periode 1870-1914 een stilstaand backwater, dat geen verbinding had met de open zee van de wereldpolitiek. Het wenste slechts met rust te worden gelaten in zijn vrij hoge welstand, goeddeels te danken aan zijn immens koloniaal territorium, erfenis uit de gouden eeuw, waarin — naar een achttiende-eeuwse dichter naïef getuigd had—„door 's Heren sterke hand het Neêrlands volk op Java werd geplant". Sinds Thorbëcke's dood was Abraham Kuyper waarschijnlijk weer de eerste minister van Europees formaat en mondiale visies. Ziedaar ook de bij Schaepman passende karakteristiek: hij zag ver over de grenzen heen, kende vooral Frankrijk en volgde Duitsland in zijn opkomst, niet als een nieuwsgierige uit de verte, maar als een direct-betrokkene. Hoe alleen stond hij daarin helaas en hoe geheel werd zijn kracht opgeëist door het opvoedingswerk ten bate van het wat achtergebleven volksdeel, waartoe hij behoorde.

Te Rijsenburg gevormd en te Rome gepromoveerd, heeft de jonge dr Schaepman bij zijn terugkeer in het vaderland in 1870 terstond het dubbel emplooi gevonden van seminariedocent en journalist, mede-redacteur van het dagblad „De Tijd" en van het in 1871 opgerichte maandblad „de Wachter". Vooral door middel van dit tijdschrift heeft hij zijn volk opgevoed. In 1880 deed hij zijn intrede in de Tweede Kamer, waar hij uitgroeide tot de meest bindende nationale figuur van die dagen. Hij won
de persoonlijke vriendschap van vooraanstaande liberalen, vond toenadering tot de anti-revolutionairen en smeedde aldus het merkwaardig verbond, dat de wereld verbaasde: de coalitie der rechterzijde. Aan drie vaderlandse leken dankt hij veel voor zijn politiek-sociale vorming: Lipman, Dea Amorie van der Hoeven en Nuyens, twee bekeerlingen en één katholiek bij geboorte. De katholieke Israëliet Lipman, die een groot jurist en een kenner van de parlementaire geschiedenis was, heeft nog even tot Schaepmans mentores behoord en de 27-jarige priester mee de moed gegeven tot de stichting van het tijdschift „De Wachter'', dat de school zou worden, waarin het katholieke volksdeel zijn politieke opvoeding ontving.

In „De Wachter" van 1883 verscheen de beroemde „Proeve van een program", voorlopig met geen ander resultaat dan dat alle roomse ververs en brouwers samenschoolden om de arrogante nieuwlichter te bestrijden. In zijn kolommen voltrok zich de langzame verheldering ten aanzien van de houding, die de katholieken jegens het liberalisme hadden aan te nemen en werd de politieke wilsvorming voorbereid, die zou leiden tot de partij- eenheid, welke een zo typische trek van het Nederlandse katholicisme zou blijven, nadat Schaepmans vage verkenningen naar de denkbaarheid van een interconfessioneel-christelijk verbond tot een negatieve slotsom geleid hadden. Misschien heeft Lipman de hoog-dravende dichter uit de wolken naar de aarde getrokken, hem de zin voor het exacte, de aandacht voor het détail bijgebracht, hem straks in staat stellende als deskundige mee te praten over legislatieve en administratieve zaken. De medicus-geschiedschrijver Nuyens werd Schaepmans mederedacteur van het tijdschrift. Hij was een enigszins boerse figuur, wat log misschien en zeker op den duur wat vermoeiend, maar vol critische scherpte, ook jegens de feilen van het uitverkoren volk. Als Alberdingk Thijm voortgekomen uit de gedachtensfeer van het z.g. Papo-Thorbeckianisme, stond hij heel zijn leven in de politieke practijk vrij ver aan de linkerkant, en het is verre van ongerijmd aan te nemen, dat hij het geweest is, die Schaepman, pas terug uit het door Garibaldi en Victor Emmanuel bedreigde Rome en uit pure trouw aan de paus geneigd om de ultramontaanse eenzijdigheden op de spits te drijven, de ogen geopend heeft voor de gevaren van alle reactie. Herman des Amorie van der Hoeven, de bekeerde domineeszoon, moet het vooral geweest zijn, die de vage sociale belangstelling, te Rome gewekt in het vluchtig contact met de omgeving van Von Ketteler en Manning, in Schaepman concretiseerde tot aandacht voor het sociale vraagstuk. Hoe veelzeggend is het voor de onder ons bestaande achterstand, dat twee van Schaepmans politieke opvoeders bekeerlingen moesten zijn.

Schaepmans intrede in de Tweede Kamer in 1880 is een
caesuur in de geschiedenis van de katholieke herleving. Hij kwam er met het vaste voornemen eindelijk een voorbarig woord van de wijsgeer Broere waar te maken: de Nederlandse katholieken vormen een politieke persoonlijkheid. Zij waren dat, uitgezonderd misschien in de periode van het Papo-Thorbeckianisme van 1848 tot 1853, nooit geweest: er waren individuele katholieken in de Kamer, maar zij vormden geen gemeenschap, laat staan een eenheid. Zij versnipperden de kracht van hun reeds niet onbeduidend aantal en bereikten niets ter verwezenlijking van hun billijkste verlangens. Gefixeerd aan het voorbeeld der Franse ultramontanen, door Louis Veuillot in de impasse der politieke impotentie geleid, bleven de Nederlandse katholieken hardnekkig de rug naar het Oosten wenden. Schaepman had het Duitsé Centrum leren kennen en waarderen als de politieke belichaming van katholiek collectivisme en ten minste sinds hij in 1879 had gesproken op de Akense katholiekendag, wist hij zich geroepen om uit de vaderlandse verbrokkeling een katholieke partij te bouwen.

Tot zijn dood op 21 Januari 1903 heeft hij onafgebroken in de Tweede Kamer een sleutelpositie bekleed, meermalen de debatten beheerst en beslissende invloed geoefend op de politieke evolutie. Zo deze niet groots is, ligt het niet aan hem. Bij de grondwetsherziening van 1887 toonde hij zich in zijn constructieve en bindende kracht en al schenen zijn berekeningen door de houding van de Eerste Kamer te falen, hier begon toch die opgang naar de gelijkstelling der scholen, welke ons volk tot zo rijke zegen geworden is. Hoe treft ons bij deze bedrijvigheid van de heetbloedige romanticus het wijs beleid, identiek met de deugd, die hij in de aartsbisschop Zwijsen geprezen had: „de verheven matigheid, waardoor zijn plannen tot levende daden werden, tegen de stormen der werkelijkheid bestand". Behoedzaam baande hij door een woestijn van eerbiedwaardig conservatisme de opgang naar het algemeen kiesrecht en hielp hij mee tot het leggen van de grondslagen voor een sociale wetgeving. Wat het laatste aangaat, wordt hij, naar ik vrees, niet steeds op zijn waarde geschat: eenzijdig worden soms de beeldende hyperbolen gereleveerd, waarin hij vooral in de kolommen van „De Tijd", maar ook een enkele maal in de Kamer het lot van de arbeidersklasse tekent: in lapidaire formules als „van slavenarbeid naar hondenkost"; of in theatrale opmaak als „geen voetbreed gronds is de zijne; hij bezit niets dan zijn lichaamskracht, waarvan de waarde stijgt en daalt met de marktprijs". Aldus wordt licht de indruk gewekt, dat het bij rhetorisch vuurwerk bleef. Maar al waren er niet die aandrang tot het opruimen der krotten en die onafhankelijke medewerking aan het invoeren van de leerplicht, dan valt nooit te vergeten, dat zonder Schaepman een Ariëns nauwelijks denkbaar is. Niet alleen dat
deze zelf zijn sociale roeping uit Schaepmans lessen heeft afgeleid, maar hij had nauwelijks de kansen gekregen tot de practijk ervan, als hij Schaepman niet in de rug had gehad. De Rijsen- burgse meester heeft de meeste van Ariëns' initiatieven mee geïnspireerd of gevroedmeesterd en ze tegen achterdocht gedekt met zijn machtig lijf. Hebben de katholieke arbeiders duurzame verplichtingen aan Ariëns, hoeveel danken zij dan bovendien aan diens geestelijke vader, die ook hun eerste bisschoppelijke adviseur was. Als dit land op de wereld een der weinige is, dat zijn sociaal wetsapparaat voor een belangrijk deel aan christelijke politici dankt, heeft Schaepmans stuwende kracht, voortlevend vooral in Aalberse, daaraan een ruim aandeel.

Twee drijfveren zijn het, die bij alle besef van gescheidenheid, Schaepman grif deden toenaderen tot anderen: de christelijke en de democratische. Deze vader van de katholieke partij-eenheid was altijd bereid daarachter een wijder land van gemeenschap te zien: hij was tegen alle heiningen en voor de gemene weiden; hij erkende en aanvaardde het goede, van wie het ook kwam, en vond warme vrienden ter linkerzijde. Maar hij heeft hun, als later Poels — die van alle leerlingen het meest op hem lijkt, naar ziel en lichaam — onvermoeid voorgehouden, dat een democratie, die niet christelijk is, op lemen voeten rust, zoals hij aan de andere kant tegenover de coalitiebroeders met nadruk de humanistische instelling van het katholieke denken naar voren bracht. Hij heeft dit onderscheid met de mannen-broeders van het zalig Dordt nooit willen verdoezelen, sinds hij ingezien had, dat het stoelen op den enen wortel des christendoms, zoals het in de tale Kanaans heette, evenmin een basis voor samensmelting schiep als het naar buiten treden uit één en dezelfde deur het voor samengaan doet, indien de wegen terstond divergeren. Een katholiek is per se een humanist in de christelijke zin, want hij gelooft in de vrije wil en in een beslissend aandeel van de mens in de bewerking van zijn eigen zaligheid. Een protestant, geneigd alles te zetten op de ene kaart van de genade of van het geloof alleen, is per se géén humanist. Het is even goed zelfbedrog zich dit verschil te ontveinzen als het te doen ten aanzien van dat tussen gelovige en agnosticistische democraten. Schaepman zag het een even scherp als het ander en aan dit inzicht is het ontstaan te danken van een partij-eenheid, die naar zijn recept katholiek èn democratisch moet zijn.

Toch stonden de anti-revolutionairen de katholieken het naast, zolang voor beiden gold, dat zij vol toewijding ijverden voor een christelijke school en een christelijke democratie. Kuyper, de man van de kleine luiden, was een heel andere figuur dan Schaepman. Vond niemand zo vlot als deze het juiste woord om de harten te winnen en de vijanden te verzoeken
Kuypers profetentaai, doorzult met bijbelteksten, die niet zelden de vervloeking nabijkwamen, vergrootte de kloven. Het is niet vreemd — hoe onbillijk in vele opzichten — dat de socialisten hem haatten en hem verguisden als de godzalige mandataris van „vetgevreten plutocraten''. Aan niemand zijn in ons land venijniger caricaturen gewijd dan de lugubere tekening in „de Notenkraker", waarop Kuyper onder aanroeping van „den Here, zijn God", een arbeider met wellust worgt. En toch was diezelfde man voor velen uit de eigen gelederen een democratisch drijver, vooral voor degenen, die hij eens schamper betitelde als „de mannen met de dubbele namen". „Hebt gij, christenen ook nog een hart voor de arbeiders?" vroeg hij in de tachtiger jaren in zijn orgaan „de Heraut". „Niet om, zijn ze in nood, ze met Uw geld te hulp te komen, maar om de eisen te stellen, die hun toestand als maatschappelijke klasse zullen brengen op den voet van billijkheid en recht?" Het is de coalitie, geboren uit de weloverwogen tactiek van de leermeester van Ariëns en Poels en van de paladijn der kleine luiden, beschoren geweest in het eerste kwart van de twintigste eeuw een democratisch program te kunnen uitvoeren, dat de occasionele pleidooien van Schaepman en Kuyper tot ingeloste beloften maakte. Alwat er tussen 1900 en 1925 aan sociale wetgeving tot stand kwam, is het werk van de rechtse coalitie, van Talma en Aalberse, van wie de eerste in alle opzichten een Kuyperiaan en de tweede een dankbaar zoon van Schaepman was. In die gelukkige kwarteeuw der ontluiking was de rechtse coalitie naar waarheid een christelijk-democratische federatie, totdat de dictatuur van Colijn, spoedig even warm vereerd door de vaderlandse liberalen als Kuyper door dezen verguisd was, van deze federatie de fundamenten ondergroef.

Heeft Schaepman de sociale gedachte tot de ruggegraat van de katholieke politiek gemaakt, dan vloeide dat voort uit wat zijn historische betekenis is: dat hij het vaderlandse katholicisme uitleidde uit de dienstbaarheid van het Franse en daarmee behoedde voor de sterilisatie, waaraan het Franse ultramontanisme ten onder is gegaan. Aldus heeft deze priester- staatsman de vestingwallen van ons isolement gesloopt en de boze geest van het ghetto uitgedreven. De geschiedenis van het gedrag der katholieken jegens een samenleving, die niet meer in haar geheel tot de roomse schaapstal behoort, en in het bijzonder jegens een staatsrecht, dat met dit feit rekening houdt, is nog een schilderij met allerlei vage partijen. Bij de Westfaalse vrede van 1648 heeft de Heilige Stoel geprotesteerd
tegen een internationaal accoord, dat de feitelijkheid van twee christen-confessies duurzaam zou wettigen, maar in feite had Rome zich zelf daarin reeds geschikt en met de stichting van de Propaganda-Congregatie ook Europa verdeeld in katholieke landen en „partes infidelium".

In de katholieke landen speelde zich bijna doorlopend het driehoeksdrama af tussen paus, monarch en nationale kerk. Lange tijd kon die nationale kerk hier en daar verzuchten: „Entre ces deux mon coeur balance", maar aan het eind van de achttiende eeuw was het in vrijwel alle katholieke landen zo gesteld, dat de monarch en de landskerk „en bloc" tegenover de paus stonden: de kerk was goeddeels in de staat opgegaan. De Franse Revolutie, die zich tegen het koningschap richtte, kwam daardoor automatisch in botsing met de nationale kerk. Had deze zich op tijd kunnen losmaken van de ten ondergang gedoemde monarchie, dan was kerkvervolging vrijwel uitgebleven. Wat zich in diezelfde tijd in de partes infidelium voltrok, bewijst het. Daar bracht de Revolutie de tot dusver slechts gedulde katholieken de onverkorte vrijheid. Welk een merkwaardige ontwikkeling hebben die partes infidelium doorgemaakt. Terwijl de katholieke staten bijna permanent op gespannen voet met de curie leefden, in een strijd, waarvan concordaten met soms vérgaande concessies de littekens zijn, groeide in de door de staat eerst verdrukte, straks alleen genegeerde katholieke minderheden van de partes infidelium een onvoorwaardelijke trouw aan Rome. Gallicanisme, Jozefisme, Febronianisme zijn allemaal planten van roomse bodem; geen paus-getrouw- heid zo groot in ongecompliceerde eenvoud als die in de partes infidelium. Het zogenaamde Oud-Bisschoppelijke Schisma in Nederland vormt alleen in schijn een uitzondering erop, want het omvatte nooit meer dan een bouderende minderheid en had de overgrote meerderheid lijnrecht tegen zich. Toen de Revolutie in die landen de gelijkstelling van alle confessies bracht, voelden de katholieke bewoners dit als een bevrijding en zij hebben in het algemeen dan ook ingestemd met de Franse journalist Lamennais, toen deze van de kerk de sanctie van godsdienstvrijheid en tolerantie eiste. Ten aanzien van Nederland valt nu echter een merkwaardige inconsequentie op. Slaafse afhankelijkheid van het voorgaan van Franse onverzoenlijken, die elke vrede met de staat, uit de Revolutie voortgekomen, en de wettelijke gelijkstelling der confessies verwierpen, heeft via de pers van Le Sage ten Broek de Nederlandse katholieken naar een impasse gestuwd. Het eenzijdig ultramontanisme van Louis Veuillot, die het een katholieke plicht noemde te blijven palstaan voor de monarchie der Bourbons en de Derde Republiek te bestrijden, werd hier lang bewonderd.Zelfs kunnen wij zeggen, dat de Nederlandse katholieken alwat in en om de kerk in Europa voorviel, speciaal ook de Romeinse kwestie, door de bril van Veuillot zagen. Nog heden ten dage zijn de gevolgen van een opvoeding in deze geest merkbaar in tal van min of meer populaire boeken. Ook Schaepman is in deze traditie grootgeworden en restanten ervan, soms zonderling in strijd met zijn algemeen streven, bleven tot in zijn „Chronica" zichtbaar. Doch sinds hij van Pius IX naar Leo XIÏT geëvolueerd was, had hij gestadig scherper de onheilen gesignaleerd van een politiek der verschroeide aarde, die de Franse katholieken machteloos had gemaakt in het eigen land.

„Een man van de paus" heeft Schaepman zich zelf genoemd en met recht. In het Rome van Pius IX, de paus van „Quanta cura", ving hij de vonk, die in hem zowel het vuur van de liefde als dat van de strijd deed ontbranden, maar straks zou hij zich zijn dieper verwantschap met Leo XIII, de paus van „Rerum novarum", bewust worden. De evolutie van „Quanta cura" naar „Rerum novarum" was op gang, toen Schaepman in 1880 in de Tweede Kamer verscheen: tien jaar later was zij in hem voltooid. Hij en zijn aartsbisschop, de stille mgr Snickers, die zich zelfstandig verdiepte in de sociale en sociologische literatuur, ontdekten hun geestelijke gemeenschap met prelaten als Von Ketteler, Manning en Mermillod, wier adviezen Paus Leo XTTT tot ingrijpen in de sociale kwestie gebracht hebben en wel tot partij-kiezen voor de economisch zwaksten.

De encycliek „Rerum novarum", waarbij dit geschiedde, was een sanctie op Schaepmans gedrag, maar het was er zeer ver van, dat de „Krahwinkler Landsturm" dat inzag. De reactie verplooide 's pausen woorden naar eigen opvatting. Zij bleef Schaepman, die sprak over kiesrechtverruiming, opruiming van krotwoningen en verhoogd welvaartspeil in de werkmansgezinnen, met de uiterste felheid bestrijden, niet zelden onder misbruik van bijbelteksten. Jarenlang is b.v. zijn streven naar kiesrechtverruiming bestreden met het meest doeltreffende argument: zijn strijdigheid met Gods wetten, zijn inbreuk op de gevestigde standen-indeling der maatschappij. Deze heette immers door God zelf geschapen en niet door de mensen. Het merkwaardige van deze — nog geenszins volstrekt prijsgegeven — argumentatie was, dat zij, die zo spraken, de betekenisverlegging negeerden, die het woord „stand" in de negentiende eeuw ondergaan had. Berustte in het ancien régime de standenindeling op het criterium der geboorte, naar liberaal dogma werd in de negentiende eeuw het begrip „stand" met „welstandsklasse" geïdentificeerd. Dit deden ook Schaepmans katholieke bestrijders: als zij opereerden met een standen-indeling van Godswege, dichten zij de goede God de normen van de Mammon toe. Tenminste sinds zijn optreden bij de grond wetsherziening van 1887 — toen hij met nadruk zijn reeds vroeger afgelegde verklaring herhaalde, dat „het algemeen kiesrecht met geen enkel katholiek beginsel in strijd" was — hielden toonaangevende journalisten niet op Schaepmans rechtzinnigheid in verdenking te brengen en de krant van Bahlmann en Thompson heeft het zelfs bestaan de kiezers te bezweren, dat het hun plicht was een liberaal hun stem te geven, als ze daarmee Schaepman konden weren. Het was ook in deze tijd, dat pastoor C. L. Rijp tegen Schaepman de strijd aanbond in ,,de Katholiek" en daarin, onder andere enormiteiten, de stelling verkondigde, „dat de constitutionele monarchie met de christelijke beginselen in strijd is". Dat drie achtereenvolgende pausen: Gregorius XVI, Pius IX en Leo XIII, precies het tegengestelde gezegd hadden, was deze priester blijkbaar ontgaan. Een thans naar verdienste vergeten fraseur, mr Joan Bohl, in hoge gunst bij mgr Bottemanne van Haarlem, verkondigde in 1888 in een liberale krant met het aplomb van de zelfverzekerde: „Sinds de eerwaarde heer Schaepman lid der Kamer is, heeft het katholicisme in Nederland onberekenbare schade geleden" en karakteriseerde de knappe tacticus smaakvol als „een man in de dichtkunst en een schaap in de politiek". Zo sprekende, was hij de tolk van velen, ook van de bisschop van Haarlem. Het was waarlijk niet zonder grond, dat de eens populaire Johan Braakensiek in Augustus 1894 een spotprent lanceerde, waarop mgr Bottemanne Schaepman een lier presenteert met de woorden: „Mijn zoon, laat die „Handelingen" rusten en bedenk, dat gij dichter zijt".

In alle optreden van Schaepman treft ons een relativisme,
dat hem het tegendeel van een partij-politicus maakte. Angstvallige zorg voor het behoud van de door hem zelf geschapen eenheid was hem vreemd en het denkbeeld, dat iemand uit partij-overwegingen anders zou stemmen dan zijn brein of zijn geweten hem voorschreef, achtte hij weinig minder dan monsterachtig. Hij maakte zich los van de communis opinio van zijn fractie, toen hij als eenling voor de opheffing van het remplacantenstelsel stemde, en van de hele rechterzijde, dus ook van de door hem met onverdroten volharding bepleite en gesmede coalitie, toen hij zijn stem vóór de leerplicht uitbracht. Het geschiedde uit overtuiging en zo er tactiek in school, was deze weer een blijk van dat scherpe vooruitzien, dat Asselbergs in hem aanwijst als oorzaak van zijn vereenzaming. In zijn stemmen voor persoonlijke dienstplicht en voor leerplicht zie men een symptoom van bewust aansturen op wat in 1917 verwezenlijkt werd: een pacificatie van links en rechts, die de gelijksteling der scholen een plaats gaf onder andere tot dusver miskende democratische rechten. Daarin is een bekering van rechts èn van links verdisconteerd en beide heeft hij beoogd.

Wij hebben gezien, hoe zijn gedrag voorlopig slechts wanbegrip scheen te vinden onder de zijnen, een wanbegrip, dat zich uitte in bijna eensgezinde verkettering. Een koor van verontwaardiging, gedirigeerd door gezalfden des Heren, galmde de kreet „Weg met het Schaepmanisme! " naar alle windstreken uit. Wie had toen, in het felst van die winter, kunnen denken, dat de lente al zo nabij was? Maar al wat jong was en vooruit wilde, had Schaepman verstaan. Zijn leerling Ariëns had de grondslag gelegd voor de moderne arbeidersbeweging en alom in het land ontwaakte eindelijk nieuw leven, ook in de wetenschap en de kunst. Te Nijmegen kwam in 1899 voor het eerst een kring van zulke jongeren bijeen: beoefenaars van de wetenschap als M. A. P. C. Poelhekke, Jos. Schrijnen, D. A. W. H. Sloet en Gisbert Brom, kunstenaars als Theo Molkenboer en Jan Brom, sociologen als Ariëns, Poels, Schrader en J. G. van Schaik, politici als Aalberse, Bolsius, Ch. Ruijs de Beerenbrouck en Van Wijnbergen. Die allen hebben zich Schaepmanianen genoemd en later jaarlijks „en club" een krans neergelegd bij het monument te Rijsenburg. Het heeft voor wie dat bedenkt nauwelijks zin te wijzen op een incompatibilité d'humeur, die tussen voortrekker en volgelingen evenmin kan uitblijven als wrijvingen tussen leraar en leerlingen ongewoon zijn of misverstanden tussen een een vader en de volwassen zoons. Schaepman had weinig van de heilige man Job en was vooral in zijn laatste levensjaren, toen suikerziekte hem afmatte en zijn hart vroeg uitgeput raakte, het prikkelbaarst en het achterdochtigst, het naijverigst ook op zijn eer jegens wie hem het naast stonden. Ook waren de meeste van die jongeren geen engelen met vleugels van ootmoed en geduld, maar waren dat de enige transportmiddelen naar de hemel, ook Schaepman zou er nooit komen.... Zo waren de conflicten en misverstanden niet van de lucht. Maar als zij elkaar als christenen wisten te vergeven — en daarvan zijn ontroerende blijken te over — hebben wij recht de continuïteit alle nadruk te geven.

Ook op hetgeen in de katholieke gemeenschap omstreeks 1900 geschiedde, is het woord toepasselijk, dat het rooms koraalrif in de stilte groeit om plotseling aan de oppervlakte te treden. De verkiezingen van 1901 sneden enige verkalkte politieke levens meedogenloos af. Binnenkort deden Bergansius, de vader van de wet op de persoonlijke dienstplicht, en Schaepmandiscipelen als Bolsius en Aalberse hun intrede in de Tweede Kamer. Naast hên
gezeten, konden de jongsten der ouderen
zoals Nolens, die
heel zijn leven niet graag over de leerplicht hoorde spreken — het eigen recent verleden niet goed meer verklaren, laat staan verantwoorden. Het werd opeens ernst met Rerum Novarum.

En juist toen het zover was, zocht de ten dode toe afgematte Schaepman tot herstel van zijn verbruikte kracht de rust van het heilige Rome. Hij vond er Leo XIII, zijn paus en zijn bezieler.

de dood nabij en zelf niet de gezochte genezing, maar de dood in de vrede van Christus.

In het licht van de anti-Schaepman-Hetze is er dus reden om staande te houden, dat Asselbergs' karakteristiek van de man, die eenzaam was in zijn ziel, ook geldt voor de staatsman. Wel is deze door, andersdenkenden veel minder verguisd dan Abraham Kuyper, ten eerste krachtens de ervaringswet, dat ontkerstenden hier te lande, van twee kwaden het minste kiezend, meestal de pastoor boven de dominee prefereren, ten tweede wijl iedereen Schaepman graag mocht om zijn opgewektheid, zijn hartelijke eenvoud, zijn open karakter en zijn eerlijke onafhankelijkheid, maar van zijn geloofsgenoten heeft hij — gelijk wij zagen veel miskenning te dragen gehad. Hoe alleen stond hij in de katholieke kamerfractie, met name in de laatste jaren. Ja, hij was naar verdienste een afgod van arbeiders en onderwijzers, maar hoe onze gezeten burgerij, alleenheersend dank zij het censuskiesrecht, over Schaepmans prestaties dacht, leren ook talloze passages van particuliere brieven. Drie maanden vóór Schaepmans dood schreef de rentenier Patrice Cramer in een brief aan de medicus Nuyens, oomzegger van de beroemde Willem, de volgende christelijke ontboezeming neer: „Ik verneem, dat dr Schaepman naar Rome vertrekt. Ik wens hem in het belang van de goede zaak daar een zalige dood toe of anders een hoge onderscheiding, die hem belet zich nog ooit met zijn vaderland te bemoeien.''

Toch kon hier een veelzeggend verschil Schaepman tot troost zijn. De dichter moest het van gisteren hebben, de staatsman had de toekomst. Afgod van de oude pruiken en risée van de jeugd om zijn poëzie, was Schaepman daarentegen voor tinnegieters als Pietje Vermeulen, Bahlmann en Thompson een gevaarlijk nieuwlichter, maar voor Ariëns, Aalberse en Poels een gids naar de toekomst. Dit ontneemt aan Schaepmans vereenzaming het karakter van tragiek. Ook had hij steeds aartsbisschoppen achter zich, die hem begrepen, die naar hem luisterden en hem steunden, en wat was daarbij de tegenwerking van een Haarlemse bisschop, die hem met een spreekverbod trachtte te fnuiken en zijn priesters op het hart drukte alle Schaepmaniaanse candidaten te weren? De grootste paus van twee volle eeuwen legde hem beide handen op de schouders en noemde hem zijn trouwste zoon. De meeste mensen moeten aan het eind van een werkzaam leven met minder tevreden zijn. Hij had een kwarteeuw lang zijn stempel mogen zetten op elke jaargang van aanstaande priesters en wist zich, oud wordend, omringd door de beste jongeren onder priesters en leken. Hij zag nog de dageraad komen, waarvoor het donker, waarin hij lang had
moeten leven, zou wijken. En al had hij die niet gezien, hij had het sterke geloof, dat geen aardse successen nodig heeft, en geen ergernissen om hem heen benevelden ooit het beeld van Christus' Kerk, zoals het blank in hem leefde. Hij wist ook het hart gewonnen te hebben van heel een natie, die hem dikwijls als tolk op haar vierdagen koos. Ook was hij nooit hulpeloos in te tere kwetsbaarheid en wie hem te na kwam, bood hij een vuist, die zo stevig kon aankomen, dat hij zich in zijn laatste levensmaanden verplicht achtte aan verscheiden vrienden en vijanden vergiffenis voor zijn hardhandigheid te vragen. Hoe eert dit de christen. Op Schaepman lijkt mij toepasselijk de tekenende aanhef van Constantijn Huygens' zedeprint van de wijze hoveling 5 „Een vriendelijke leeuw, een schaap dat bijten kan". Het is waar, dat menigeen de priester uit Tubbergen eer een goedige beer dan een vriendelijke leeuw zou noemen, maar voor het minst geeft iedereen toe, dat dit schaap niet met zich liet sollen en gevaarlijk van zich afbijten kon. Hij was allerminst een lam met lijdzame martelaarsmoed en reageerde zijn wrevel het liefst af in scherp sarcasme. Maar hij mokte niet en droeg geen haat en zegevierde over alle miskenning met de humor, die hem kenmerken bleef tot in zijn laatste uren. Ook hij heeft moeten sterven om erkend te worden in zijn grootheid en nog wil de volmondige erkenning sommigen wat moeilijk vallen. Ik praat nu maar niet over het vreemde misverstand, dat de erfgenamen van Schaepmans conservatieve tegenstanders er in Januari 1953 toe bracht in de meester hun speciale voortrekken te huldigen, want misverstanden kunnen ook hun bedoeling hebben, maar een tijdvak van vijftig jaar valt soms moeilijker te overbruggen dan een van twee- of driehonderd. Schaepmans tijd vinden wij nu eenmaal zo melodramatisch. Het waren de pathetische nadagen van een Romantiek, die in haar botsen tegen een veldwinnend positivisme iets krampachtigs, iets Kotzebue-achtigs kreeg. De Weltschmerz- epidemie en de tederheid, die de linkerborst placht te omwoelen — waarom niet de rechter-, is mij nooit precies duidelijk geworden — zijn uit de circulatie genomen; de smeltende tonen zijn verklonken en de Turkse trom is in aantocht. Schaepmans daverende verzen passen bij de farouche snorrebaard van Victor Emmanuel en de heldenmoed uit het draken-theater van Rosier Faassen. In de verte was Schaepman aan Louis Bouwmeester verwant. Hoe lijkt de redenaar Schaepman ook op de ouderwetse kapelmeester, wiens optreden zélf het schouwspel van de avond was en die, als de stuip tot bedaren kwam, amechtig met een zijden foulard zich het duur-betaald zweet van het voorhoofd wiste. De spreker Schaepman bespeelde het klavier van 's volks aandacht als een groot virtuoos: hij had zich een speciaal rede- naars-stemgeluid eigen gemaakt, volgens Kolkman geheel ver
schillend van zijn gewone spreken, volgens Gerard Brom ook een speciaal katheder-dialect, half Twents en half Haags.

Zo Schaepman met al zijn rhetorica toch in niemands oog een fraseur was, zo het nageslacht hem mèt de tijdgenoten eer massief dan hol heeft bevonden, ligt het allereerst aan zijn rondborstige eerlijkheid, die geen valsheid kende, maar zeker ook aan zijn kostelijke hebbelijkheid om zich soms van de Olympus of de Parnassus plompverloren allerplatst ter aarde te werpen. Hij had een heerlijke snaaksheid over zich, een prachtige zin voor de uitbundigste humor. In zijn optreden was dikwijls iets, dat aan Brenghel deed denken, aan de boerenkermis, iets burlesks, zelfs clownesks, tot op zijn sterfbed toe. Hij dichtte een goedig caricatuur-portret van de priester, die hem zo juist bediend had, en onderbrak de gebeden der stervenden daar, waar zij hem de geijkte palmtak in de hand toedachten, met de sneer, dat hem een knuppel beter zou staan.

In zijn campagnejaren was hij een gezien Haags type. Hij lachte bulderend aan zijn tafel in de Witte en als hij met enkele intimi-gastronomen bij Van der Pijl de tafelgeneugten smaakte. Als Des Amorie van der Hoeven eens aan zo'n tafel zijn voor een katholiek nogal noncomformistische ideeën over zielsverhuizing en reïncarnatie uiteenzet, roept Schaepman de mede-aanzittende, dandy-achtig-ijdele hoogleraar Jan ten Brink luidkeels toe: „Als jij nog eens terug komt. Ten Brink, is het gedecideerd als een pauw!" en als een Joodse meneer hem aan het station in een provinciestadje spottend vraagt: „Komt U de kiezers hier eens bekeren, dr Schaepman?" antwoordt hij bot: „Nee, ik kom ze besnijden". Altijd was er in zijn grappen een oubollige overdaad, die hem vooral bij de eenvoudigen populair maakte. Valt het een preutser nageslacht moeilijk hem er van los te maken, dan behoeft het slechts om te zien in de eigen tijd om de gerijpte vrucht te aanschouwen van veel, dat Schaepman geplant heeft en waaraan God wasdom gegeven heeft. Het mag dan de schaal van de vrucht achteloos wegwerpen, mits het erkent, dat het nog van die vrucht leeft. Wat wij vandaag in Nederland waard zijn, is niet zijn werk alleen, maar zonder zijn strijden en lijden waren wij het niet waard geworden.

Schaepman is een van de waarlijk groten, die het lijden kunnen, dat men de maat van hen neemt. Ook wie geen fout in hem over het hoofd wenst te zien, houdt nog een man uit één stuk over, een man, die wij bewonderen, maar die wij ook hartelijk genegen zijn. Hij behoort tot de gestalten uit het verleden, met wie wij ons op ons gemak voelen en wier gebreken ons eer goed doen dan ergeren, omdat zij bij hen schijnen te passen. Hij was een gezellig man met een hart van goud, al kon hij ook lastig en ongemakkelijk zijn. Van een asceet had hij letterlijk niets, zeker niet in eten en drinken, maar hij poseerde ook nooit als
een heilige en gaf zich zoals hij was. Zo is hij ons meer vertrouwd dan wie ook van onze voortrekkers, alleen Poels misschien uitgezonderd. Is Alberdingk Thijm voornamer en meer verfijnd, Nuyens daarentegen eenvoudiger, Ariëns dieper en vromer, Schaepman is ons in zijn rondborstige natuurlijkheid meer nabij. Hem aanvaarden wij om zijn warme menselijkheid en geen exposé van zijn gebreken kan onze sympathie voor hem verkleinen of ons zijn waarachtige grootheid doen miskennen. „Ik vergeef allen, die mij leed hebben gedaan, en vraag vergeving aan allen, die van mij leed hebben ondervonden", zo luidde zijn testament. En ootmoedig in het schuldbesef om wat was misdaan of verzuimd, zag hij in vast geloof de doodsengel komen als de bode Van zijn verlossing.

De karakteristiek van een groot voortrekker pleegt te eindigen met de gewetensvraag, welke lessen zijn leven voor ons inhoudt. De katholiek, opgevoed en levend en denkend in de traditie der heiligenverering, is de trek om het eigen leven te modelleren naar een patroon, bepaald aangeboren. Ten aanzien van Schaepman is geen twijfel redelijk, of in menig opzicht kan hij ons tot een lichtend voorbeeld strekken: in geestdrift en toewijding aan de gemene zaak, in sterk geloof, in trouw aan kerk en paus, in zin voor sociale gerechtigheid, in onbevangen waarderen van het goede van wie het ook komt, in onverschrokkenheid, ook bij nonconformisme. Houdt het — ziedaar de vraag, die ik van sommiger lippen lees — ook een les in met betrekking tot de actuele problemen van de partijvorming onder katholieken? Voor het minst deze éne, te staven met Schaep- mans woorden en daden: dat de partij-eenheid geen kasplant is en geenszins van nature iets hebben mag van de gehoorzaamheid „perinde ac cadaver"; zelfs staat bij de meester letterlijk te lezen, dat een gezonde partij altijd een rechter- en een linkervleugel zal hebben; hij zei het alleen in het Frans. Wie het partijverband prijsgeeft, omdat hij — hetzij in vooruitstrevende, hetzij in behoudende zin — min of meer nonconformist is, kan zich nooit op de franctireur Schaepman beroepen.

Peilen wij echter dieper naar de kern van actuele twijfels, di. naar bestaansrecht en nut van een katholieke partij als zodanig, dan blijkt het geval veel minder eenvoudig. Mij ware het liever, als ik heel deze vraag kon voorbijgaan en ik heb daartoe ook een onbetwistbaar recht, want ik sta hier zonder enig mandaat en vertegenwoordig alleen mezelf. Als ik ze toch aanroer, doe ik het alleen, wijl mij straks de gedachte zou hinderen, dat ik een vraag, die ik in verband met Schaepmans leven en werken mijzelf in 1945-1946 in alle ernst heb gesteld, thans laf zou
hebben ontweken. Ga ik er tot slot even op in, hoor dit dan aan als niet meer dan een persoonlijk getuigenis, afgelegd niet alleen uit geheel eigen beweging, maar ook in de nadrukkelijk beleden overtuiging, dat het probleem van de katholieke partijvorming een vrije kwestie is, dat geen mens het recht heeft dat, wat een raad van kerkelijke overheden is, tot een bevel te verplooien en dat het een dure plicht is ons partijkiezen persoonlijk te verantwoorden. Ook dit kan Schaepmans leven ons leren.

Ik kom dan ter zake. Naar oud beginsel ligt in het verleden de sleutel tot het heden. Voorzover dit betekent, dat wij de geschiedenis moeten bestuderen om het heden te verklaren, kan niemand er zich tegen verzetten, maar wie zich verbeeldt, dat het geschiedverhaal een receptenboek is, waaruit wij kunnen leren, hoe wij vandaag moeten handelen, komt bedrogen uit. De geschiedenis mag de leermeesteresse des levens heten, ik heb er niets tegen, maar als ge meent vandaag iets te kunnen rechtvaardigen, omdat uitzonderlijk grote mannen er voor gepleit hebben, stem ik niet met U in. Het geldt ook voor Schaepman. Hij heeft ons veel te zeggen, maar niets over ons te vertellen en ontheft ons van geen enkele plicht. Wat wijsheid was tussen 1880 en 1903, kan een dwaze vertoning zijn in 1953. Elke tijd, zo staat bij Alberdingk Thijm te lezen, heeft van zijn eigen adem te leven. Veranderen de tijden en wij met hen, wat zullen wij dan bereiken met het copiëren van de wijsheid der vaderen? Niets anders dan kortsluiting. Hun wijsheid was slechts wijs in hun omstandigheden en nergens spreekt dit zo duidelijk als in de politiek. Het is een goedkope gemeenplaats, dat Thistoire se
répète. Neen, het verleden herhaalt zich niet. Het is dood, zo dood als onze overgrootouders en al vloeit in ons en onze kinderen — ondanks de hedendaagse bloedtransfusie — bloed van hun bloed, wij zijn eenmalige mensen. Deze eenmaligheid verbiedt ons hen argeloos te volgen, zelfs in hun wijste en grootste daden. Veel in en om ons kan eender lijken, maar alles is anders dan in hun dagen, zodra — om de stamelende dichteres na te spreken — ook maar „iets een ietsje anders is'\

Om ronduit te spreken: al heeft Schaepman een politieke eenheid der Nederlandse katholieken geschapen en die eenheid volstrekte noodzaak genoemd, dan mag zelfs de diepste eerbied voor zijn wijsheid ons niet doen zeggen: „Wij hebben die eenheid te handhaven, omdat hij ze geschapen en verdedigd heeft Hij zou de eerste zijn om deze redenering te verwerpen; vooral in zijn Chronica — zijn politiek testament — wemelt het van bewijzen daarvoor. Vandaag zou schadelijk kunnen zijn, wat in 1880 nuttig was. Logisch is alleen na te gaan, of in het heden en niet in een gevenereerd verleden redenen aanwezig zijn om de door Schaepman gesmede eenheid te behouden. In wezen komt dit neer op de vraag, of er redenen zijn ze te verbreken.
Dit is meer dan gegoochel met woorden, want ook wie de nieuwvorming van zulk een eenheid vandaag ongewenst zou noemen, kan zich niet ontveinzen, dat zij bestaat.

Er is aangevoerd, dat politieke partijvorming in confessioneel verband een restant zou zijn van het krampachtige Kultur- kampf-katholicisme, dat eens tot die partijvorming uit noodweer gedreven had. Het is een geluid, dat wij kennen uit de bezettingsjaren, toen het anti-papisme doodverklaard werd en de zogenaamde katholieke emancipatie voltooid. God zij gedankt, dat in de nood van 1940-1945 het vaderland bleek te binden boven alle partijen. Het enige verontrustende daarin is, dat men dit van katholieken nog altijd merkwaardig vindt. Is het antipapisme dood en onze emancipatie voltooid? Het een noch het ander. Ook uit dezen hoofde heeft een katholieke partij nog steeds een taak in dit land. Was zij er niet, dan houd ik de rechtmatige penetratie van katholieken in tot dusver nog altijd moeilijk voor hen toegankelijke openbare ambten geenszins verzekerd en evenmin de vlotte medewerking van anderen aan de voltooiing der emancipatie. Noem het Kulturkampf-katholicis- me, zo ge wilt; ik noem het katholieke Realpolitik.

Dit is de ene kant. Ik geef toe, dat het niet de belangrijkste of de nobelste is. De andere kant biedt uitzicht op de wereld. Zij is anders geworden dan in Schaepmans dagen. In ons oog waren die zeer gemoedelijk. Bijkomstigheden leken hoofdzaken, voorrechten noemde men rechten en bij gebrek aan serieuze ellende beklaagde men zich over wederwaardigheden zonder gewicht. Wij hebben twee wereldoorlogen achter de rug, hebben gruwelen beleefd en beleven ze nog uit de verte, waarvan Schaepman niet heeft kunnen dromen. Zelfs zien wij enigszins meewarig op de tijdgenoten van Schaepman neer en zijn geneigd iets tot hen te zeggen in de geest van de woorden, die in een onlangs verschenen roman een min of meer door de wol geverfde jongedame haar grootmoeder toevoegt: „Goeie ziel, ik wil je

onschuld niet kwetsen; je hebt zo weinig van de wereld gezien ...Er is waarheid in zulke charges. Wie de oorlog 1940- 1945 heeft meegemaakt en staat midden in wat er op volgde, is een veranderd mens, ook een veranderd katholiek, omdat naakt voor hem de verschrikking is opgerezen van een hel zonder troost, van een God, die gestorven schijnt. Het „Paradies der Seelenlosen zoals Duitsland het ons te zien gaf en nu Rusland, lijkt erger dan onze voorstelling van de eschatologische hel. De bevrijding van 1945 heeft aan deze verschrikking geen eind gemaakt. Wie om zich heenziet, kan zich niet ontveinzen, dat alles anders gelopen is dan de bedrieglijke Godsvrede van de bezettingsjaren scheen te voorspellen. Meer nog dan toen acht ik het plicht van de christen klare taal te spreken in een wereld, die wanhopig vraagt naar de zin van het aardse leven, te

getuigen van levenswaarden, die boven de stof uitgaan en waarin alle streven naar stoffelijke vooruitgang zijn enige rechtvaardiging vindt. Zo ik voor mij in de hoogconjunctuur van de Colijn-discipline weleens heb betwijfeld, of kerk en wereld veel baat vonden bij het bestaan van christelijke partijen, met het gezicht op de wereld van onze dagen acht ik een christelijke basis voor alle politiek te dringend nodig om niet te pleiten voor het handhaven van Schaepmans erflating, zelfs al was ze volstrekt niet meer nodig tot zelfverweer.

De vraag is overigens gesteld, of het niet juist met het oog op dit modern apostolaat gewenst is te verzaken aan alwat ook maar lijkt op eenzijdige bekommering om de huisgenoten des geloofs. Ik houd deze bekommering om haar eenzijdigheid voor onchristelijk, hoeveel sofismen een verachterd isolationisme ook tot zijn rechtvaardiging zou aan voeren. Van Christus zelf is de vraag: „Wie van U, die honderd schapen heeft en er een verliest, laat niet de negen en negentig andere in de woestijn en gaat het verlorene zoeken?" „Om één lam," zo past Frederik van Eeden dit woord op de Meester zelf toe, „om één lam, dat nog omdoolt in de nacht, zal 'k van de welbehouden schapen keren". Wie overtuigd is, dat het omwille van het binnenlands apostolaat beter is, dat er geen katholieke politieke partij bestaat, moet streven naar haar opheffing. Maar is het zo? Men onderscheide wel, alvorens te antwoorden. Een katholieke partij, die zich aandient als vertegenwoordiging van de Kerk, is overal en te allen tijde ongewenst. Ik zal niet ontkennen, dat er af en toe war- of heethoofden opgestaan zijn en nog weleens opstaan, die zoiets verkondigen of suggereren. Het was op grond daarvan, dat een in 1942 tot het katholicisme bekeerde vrouw in het relaas van haar groei tot de overgang kon schrijven, dat voor haar de Heilige Kerk lang verborgen gelegen had achter de minder aantrekkelijke facade van een politieke partij. Wie de Kerk met een partij vereenzelvigt, drukt haar neer tot het peil van een secte. Een kerk kan zich dat misschien laten welgevallen, de Kerk niet: zij staat boven alle partijen. Dit is de zwakke kant van het in stilte brandend geworden geloof van de partes infidelium, dat het deze vereenzelviging van de Kerk met de politieke representatie van het katholieke volksdeel zo natuurlijk is gaan vinden. Het is niet natuurlijk, dat de Kerk er één onder andere is; natuurlijk is slechts de oecumene. Wordt de vereenzelviging strikt vermeden en aan iedereen te allen tijde ingeprent, dat hij als kind van de Kerk wel haar geloofs- en zedenleer heeft te onderschrijven, maar niet het program van enig politieke partij, dan acht ik vandaag misschien in hoofdzaak andere, maar zeker niet lagere motieven voor een katholiek partijverband aanwezig dan die, welke eens Schaepman tot het scheppen er van bezield hebben, niet in de eerste plaats motieven van katholiek eigenbelang, maar die van apostolische bekommering.

In Schaepmans tijd was er niet dat binnenlands apostolaat, waarvan in onze dagen hoofden en harten vervuld zijn, al moet erkend worden, dat de kracht ertoe is gestaald in gemeenschappen, die zijn ontsprongen aan de Klarenbeekse Club van jonge Schaepmanianen. Hoe leek deze op „die rederijkskamer, waarvan zoveel genieën lid waren": Aalberse, Ariëns, Schrijnen, Poels, Ruijs en een hele dynastie Brom: Eduard, Jan, Gisbert en op de valreep nog Gerard. Maar is het dan werkelijk ten behoeve van het oecumeens apostolaat dienstig minder nadrukkelijk zich zelf te zijn? Laat Poels, die tot in enige gebreken toe op de meester leek, het antwoord geven: „het doel van de katholieke organisaties is niet de bevordering van het eigen heil — daarvoor heeft de kerk andere middelen — maar de herkerstening van het arbeidsmilieu en heel het openbare leven". Komen wij vandaag tot de erkenning, dat ook onze politieke organisatie nog te zeer naar binnen gericht is en soms lijkt op een exponent van materieel groepsegoïsme, dan meen ik te moeten zeggen: „Verruim haar horizon, gooi haar deuren wijd open, maar blijf zelf in haar midden en bovenal: beken kleur". Ik onderschrijf als a fortiori geldig, wat Schaepman in zijn Chronica van 8 Juni 1901 neerschreef: „Wij moeten de eenheid onder elkander bewaren door eikaars vrijheid te eerbiedigen en te volharden in het: in alles de liefde". Mogelijk had die liefde voor Schaepman een enger horizon: ondanks alles moest zijn blik meer naar binnen gericht zijn dan wij oorbaar achten. Maar is de cirkel vergroot, het middelpunt bleef op zijn plaats: het is het kloppend hart van ons geloofsleven. Wie het uitgangspunt van zijn politiek en sociaal streven buiten de gemeenschap der katholieken zoekt, maakt op mij de indruk te vertrouwen, dat het menselijk hart buiten het lichaam gebracht kan worden met gaaf behoud van het leven. Ik deel dat vertrouwen niet. Uit het diepst van zijn ellende herrijzend, ziet Duitsland, welks „Centrum" Schaepman eens een gids geweest is op de weg der partijvorming, de enige redding in een christelijke democratie. Zo schijnt de natuurlijke ontwikkeling ook in andere landen van West-Europa en dat kan ons hoop op de toekomst geven. Laat ons dan niet tegen de draad ingaan. Als de katholieke partij óf haar christelijk óf haar democratisch karakter prijsgeeft, spring ik overboord, eer niet. Dit is conform de geest van Schaepman.